„GLOSARUL LUI CREANGĂ"

Dl Gh. Teodorescu-Kirileanu a publicat în *Şezătoarea*, vol. VIII (1904), pag. 156—161, o listă de aproape 100 de cuvinte din *Amintirile* lui Creangă „tălmăcite de însuşi Creangă." În ediţia „Minerva" din 1906, alcătuită de d-sa cu Il. Chendi şi cuprinzând operele complete ale lui Creangă, se dă şi „Tălmăcirea cuvintelor mai neobişnuite, făcută de Al. Vasiliu şi G. T. Kirileanu", o listă mult mai lungă, de peste 1000 de cuvinte, folosind şi lista de mai sus şi indicând în notă că „tălmăcirile puse în semnul citaţiei sânt ale lui Creangă." În sfârşit, în ediţia critică cu note, variante şi glosar de G. T. Kirileanu, publicată de Fundaţia Regală pentru Literatură şi Artă (1939), se dă din nou lista de cuvinte din *Amintiri* „explicate de însuşi Creangă" (p. 301—306), de data aceasta şi reproducerea fotografică a celor două foi (patru pagini) pe care a fost scrisă, cu lămurirea că ele au fost încredinţate d-lui Kirileanu de Titu Maiorescu şi că cuvintele şi expresiile au fost înşirate de fiica lui Maiorescu, căreia-i închinase Creangă *Amintirile* sale şi care ceruse explicarea lor. Păcat că nu mai dă în această ediţie lista mult mai folositoare alcătuită de d-sa împreună cu Al. Vasiliu pentru ediţia „Minerva", căci lista cea scurtă cuprinde cuvinte şi expresii numai din Amintirea III.

Chiar şi aşa, dacă explicaţiile ar fi în adevăr de Creangă, ele ar avea, de bună seamă, o deosebit de mare valoare. Dar, cum vom vedea, lucrurile nu stau deloc astfel.

Singura dovadă că ele ar fi de Creangă este că Titu Maiorescu va fi spus aşa d-lui Kirileanu. Dar Maiorescu a putut să se înşele.

Însuşi d-l Kirileanu găseşte că este ciudat că unele cuvinte întrebuinţate de Creangă în scrierile lui sânt explicate greşit, ori îi sânt necunoscute.

BDD-A14858 © 1938-1941 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul"
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-18 20:54:06 UTC)

Sunt cinci cuvinte explicate greşit, trei pentru care se spune „nu-l cunosc", unul „nu-l cunosc bine", pe lângă acestea despre un nume de sat, pomenit şi în altă parte, se spune *„presupun*, nume propriu de cotună sau de sat", în total deci zece cuvinte, din aproape o sută, necunoscute sau rău cunoscute, 10%.

Cuvintele explicate greşit, după cum arată chiar d-l Kirileanu, sunt următoarele:

Chirfosală — arătat ca însemnând „somnolenţă, piroteală". În textul lui Creangă din *Amintiri, III*, p. 221, r. 25[1]) se spune: „se face o chirfosală ş'un râs în şcoală din pricina ursului celuia, de-i poznă." Dl Kirileanu notează: „Explicaţie greşită, căci *chirfosală* însemnează: amestecătură, harmalaie, încurcală: — înţeles care se potriveşte cu textul. Pentru somnolenţă, piroteală este cuvântul *cliposală, clipoceală*, cu care se vede că a confundat Creangă cuvântul chirfosală, când a scris explicarea acestui cuvânt." Să fie oare cu putinţă ca Creangă să fi făcut o astfel de confuzie, să înţeleagă aproape pe dos, după ce a întrebuinţat atât de bine cuvântul?

Gălămoz — „mi se pare că însemnă un fel de *mocirlă*, sau poate că este o metateză din vorba *gomoloz* sau *gogoloz*, nişte bobiţe de pâne sau de lut cu care se asvârle în joc, de glumă". La această explicare din lista de cuvinte d-l Kirileanu arată că „nu se potriveşte cu locul din *Amintiri, III*, p. 241, r 8: „să fi văzut ce blăstămăţie şi gălămoz era în casă: fereştile sparte, soba dărâmată, smocuri de păr smuls din cap, sânge pe jos"... Explicarea este deci: amestecătură, harababură. Cum ar fi putut Creangă să spuie „mi se pare" şi să explice atât de greşit un cuvânt întrebuinţat atât de potrivit?

Călepe de tort — „un băţ lung având două craşane la fiecare din capetele lui pe care se deapănă lâna toarsă; dacă însă se deapănă cânepa, atunci se chiamă *răşchitoriu*". Deşi explicaţia aceasta este etimologiceşte exactă (vezi Dicţ. Acad.), Creangă întrebuinţează cuvântul în înţelesul derivat de „fire de tort răşchiate, scul", ca şi în bucata „Inul şi cămeşa", unde spune: „din fuior te-au făcut caer (pe tine fir de in), te-au pus în furcă şi au început a toarce, prefăcându-te în *tort* sau aţă.

[1]) Toate citaţiile sunt după ultima ediţie a d-lui Kirileanu.

BDD-A14858 © 1938-1941 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul"
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-18 20:54:06 UTC)

Tortul l-au depănat pe *răşchitoriu* spre a-l face *căleap;* călepele s'au fiert cu leşie să se înălbească, apoi le-au pus pe vârtelniţă " Cum ar fi putut Creangă să confunde cânepa toarsă, un scul de tort, cu unealta pe care se deapănă, când a lămurit tot în altă parte atât de bine şi când acesta este şi înţelesul cuvântului în pasajul din Amintiri?

Tot aşa „explicare greşită, care nu se potriveşte cu textul lui Creangă" pentru *donăneau* şi *Săptămâna Hârţei sau Cârneleaga* (v. pag. 303 şi 305 cu explicaţiile d-lui Kirileanu).

Cuvinte despre care se spune: „nu-l cunosc" sunt următoarele:

Târnosiri. Pentru acesta se dă totuşi aici explicaţia din Cihac: „consécration d'une église " Dl Kirileanu însuşi găseşte că e „ciudat că Creangă, fost *diacon,* zice că nu-l cunoaşte." Cred că trebuie să spunem hotărît: e cu neputinţă, cu atât mai mult că Creangă-l şi explică oarecum în text: „Şi câte târnosiri şi sfinţiri de biserici din nou", întrebuinţând un sinonim pentru variaţie.

Scrombăit: „după ce-ai purtat *ciubotele* atâta amar de vreme, umblând toată ziua în podgheazuri şi le-ai *scrombăit* pe la jocuri şi prin toate corhanele şi coclaurile." În alt pasaj întrebuinţează cuvântul *scroambe* pentru ciubote rele: „Şi scroambele ieste a voastre îs pocite, zise el... Şi iute mi-a scos *ciubotele* din picioare." Cum putea spune Creangă: nu-l cunosc?

Sfârloagele: „Nu ţi-i destul că m'ai ameţit puindu-ţi sfârloagele pe calup." Nici aici nu putem admite că Creangă nu mai ştia că a vorbit despre nişte ciubote rele şi stricate şi să spuie că nu cunoaşte cuvântul.

Despre cuvântul *paşlise* se spune: nu-l cunosc bine, dar *parcă-i* „fugise." Cuvântul însemnează „a fugi" în alt loc, tot în Creangă, dar textul din Amintirea III este: „Mai fiecare tovarăş al meu *furluase* câte ceva: unul mere domneşti, altul pere de Rădăşeni; moş Bodrângă *paşlise* o grămadă de buci pentru aţâţat focul..." Înţelesul e limpede şi Creangă nu se putea îndoi. Se vede că cel ce a primit lista de cuvinte de explicat a căutat în dicţionar sau le-a explicat după cum le ştia el, dacă le ştia, şi nu s'a mai uitat şi în textul din „Amintiri" să vadă în ce înţeles e întrebuinţat cuvântul, altfel n'ar fi putut să gre-

BDD-A14858 © 1938-1941 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul"
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-18 20:54:06 UTC)

şească de atâtea ori sau să spună că nu cunoaşte cuvinte al căror înţeles reese limpede din context.

La numele *Cogeasca-Veche*, despre care se arată în altă parte că este un sat din judeţul Iaşi, în care s'a născut părintele Isaiia Duhu, se explică aici prin *„presupun* nume de comună.. "

În alt pasaj, vorbind de „popa Buligă... tămâet şi aghezmuit gata des-dimineaţă", Creangă exclamă în glumă: „Dumnezeu să-l iepure!" La explicări se adaugă: joc grosolan de cuvinte: iepure în loc de apere. E totuşi ciudat ca Creangă să-şi fi caracterizat gluma lui proprie cu cuvântul *grosolan*.

Ciudat mai este şi de necrezut ca Creangă să încerce să explice prin cuvinte franţuzeşti: *tihărăi — râpi, fr. ravin; zărghitul* — zmintit, fr. *toqué; şotia — niche, tour; mă mogorogeşti — tu boudes; taclale* — cozerii, etc.

Concluzia logică a tuturor celor de mai sus este că aceste explicaţii nu sunt date de Creangă.

Pentru aceasta mai avem şi *alte dovezi*, dacă examinăm şi comparăm reproducerile fotografice ale acestor patru pagini cu acelea ale altor manuscrise ale lui Creangă, date în aceeaşi ediţie.

Comparând ortografia lor constatăm că Creangă scrie: lână, cânta, când, cânepă, pământ, cuvânt, nouă, punând, împărat, deci are o ortografie etimologică, pe când cel care scrie explicaţiile are o ortografie strict fonetică, cu: lînă, cuvînt, cîntece, cînd, cînepă, etc.

În sfârşit, oricine are cele mai elementare cunoştinţe de grafologie vede dintr'odată că toate aceste foi n'au fost scrise de aceeaşi mână. Literele lui Creangă sunt mai ascuţite şi cuvintele sunt de obicei scrise fără despărţiri între litere, iar punctele pe *i* sunt de cele mai multe ori puse după ce a fost scris tot cuvântul, pe când în cele două foi de explicări punctele pe *i* sunt puse totdeauna îndată după ce a fost scrisă litera şi cuvintele sunt de cele mai multe ori scrise din mai multe bucăţi. De asemenea şi unele litere au o formă grafică deosebită: *t* este scris de obicei la Creangă ca în nemţeşte, cu bara jos, pe când în cele două foi bara este totdeauna sus. Şi la alte litere cine observă cu atenţie poate vedea deosebiri de scriere.

BDD-A14858 © 1938-1941 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul"
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-18 20:54:06 UTC)

Cred că nu mai este nicî o îndoială, pentru cine ţine seama de toate cele expuse mai sus, că expresiile şi cuvintele din micul glosar pentru *Amintirea III* NU *sunt „tălmăcite de însuşi Creangă"*, ci de vrun filolog din cercul Junimii şi nici chiar de unul dintre cei mai pricepuţi (după cum se vede din explicaţiile greşite) şi care, în mod natural, când nu cunoştea cuvântul, recurgea la dicţionarul lui Cihac şi explica alteori cu cuvinte franţuzeşti, ceea ce nu era natural să facă Creangă.

Acest glosar nu trebuie să mai figureze de acum înainte în nici o ediţie a lui Creangă, cel mult pot fi folosite unele explicaţii din el care sunt juste, dar în nici un caz să nu se mai compromită numele lui Creangă cu o astfel de lucrare superficială.

P. GRIMM.

BDD-A14858 © 1938-1941 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul"
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-18 20:54:06 UTC)